

Suzana Leček

(Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje,
Slavonski Brod)

STJEPAN HEFER O SUDOVIMA DOBRIH I POŠTENIH LJUDI

UDK 34-05(497.5) Hefer, S.
329(497.5) HSS
Stručni rad
Primljeno: 17. 12. 2007.

U prilogu se donosi neobjavljeni tekst odvjetnika Stjepana Hefera o ideološkoj podlozi rada ‘sudova dobrih i poštenih ljudi’, koji sadrži i prijedlog pravilnika za njihov rad. Tekst doprinosi boljem poznavanju jedne od važnijih kampanji Hrvatske seljačke stranke iz kasnih 1930-ih, kojom se pokušalo stvoriti zasebno «seljačko sudstvo», usporedno s onim državnim.*

Ključne riječi: Hrvatska seljačka stranka, sudovi dobrih i poštenih ljudi, seljački sudovi.

Uz poznatu borbu za federalizaciju zemlje u ‘visokoj politici’, Hrvatska seljačka stranka vodila je, za sada, manje poznatu borbu za samoupravu na drugim razinama (oblasti, pa općine). Uz to nije čekala da osvoji položaje u skupštini pa tek onda poradi na gospodarskim i društvenim reformama, koje je obećavala svojim najvjernijim biračima – seljaštvu, nego je rad na nagomilanim problemima vodila usporedno. Dok je stranačka organizacija pokrivala politiku na svim razinama, za ostale društvene probleme osnovala je zasebne organizacije, koje su se u 1930-ima nazivale i ‘granama’ masovnog ‘hrvatskog seljačkog pokreta’. Tako je Seljačka sloga bila zadužena za prosvjetu i kulturu, Gospodarska sloga za gospodarstvo, Hrvatska seljačka i građanska zaštita za samozaštitu, Hrvatski radnički savez bio je radnički sindikat, a ‘ženske organizacije HSS-a’ i Hrvatsko srce radile su na okupljanju žena. Zajedno su pokrenule brojne inicijative i kampanje, koje su trebale ublažiti zaoštrene društvene i gospodarske probleme, a budući da se njihova djelatnost odvijala mimo (pa čak i usprkos) službenih državnih tijela, na neki način su stvarale ‘državu u državi’ i izborile određenu autonomiju prije nego je ona postignuta državnim sporazumom Vladka Mačeka i Dragiše Cvetkovića u kolovozu 1939.

* Ovaj rad je nastao u sklopu istraživanja na projektu voditeljice dr. sc. Suzane Leček «Oblikovanje hrvatskog kulturnog i socijalnog identiteta 1900.-1990.» (252-0190613-2624).

U brojnim inicijativama posebno su mjesto zauzimali 'sudovi dobrih i poštenih ljudi'. Zamisao da seljaci sami presuđuju u seljačkim sporovima bila je starija i od same stranke (još je na prijelazu stoljeća o njima pisao don Frano Ivanišević), ali preuzela ju je i upornim promicanjem uspjela učiniti ako ne masovnom, a onda barem zapaženom djelatnošću Seljačka sloga.¹

Budući da je kulturu, prema određenju preuzetom od Antuna Radića, činilo sve što su seljaci stvorili na polju materijalne i duhovne kulture, Seljačka sloga je o njoj razmišljala šire od samo umjetničkog stvaranja. U nju je ulazilo i 'starinsko poštenje', pod kojim se podrazumijevao širok spektar značenja – od općeljudskog osobnog osjećaja za pravednost pa do sustava običajnog prava. Upravo preko sudova dobrih i poštenih ljudi pri ograncima (ali i u selima gdje nije bilo Seljačke sloge) pokušali su vratiti dostojanstvo starim društvenim i pravnim odnosima, koje su uvelike narušili nametnuto građansko pravo te nemilosrdan sustav građanskih sudova. Nasuprot - selu neprilagođenom - građanskom pravu, trebali su stvoriti novo «seljačko pravo», temeljeno na 'narodnom životu' i seljačkom osjećaju za pravednost. O ovim su sudovima pisali još 1920-ih,² ali prava je kampanja osnivanja sudova i 'općeg pomirenja hrvatskog naroda' vođena tek u godinama neposredno pred početak Drugog svjetskog rata.³

Gradeći sustav vlastitih sudova dobrih i poštenih ljudi djelatnici Seljačke sloge pokušali su biti višestruko korisni. S njima se postizao kulturni učinak, jer se obnavljala tradicija prilagođena seljačkim prilikama, pa time bolja za selo, a s druge se strane pokazivalo da seljaci mogu i sami donositi važne odluke u javnom (pravnom) životu. Bili su važni i gospodarski, jer se sudovanje nije plaćalo, pa su tako štedjeli ogromna sredstva koja su odlazila na skupe službene parnice.⁴ Napokon, bez sumnje su imali i političku ulogu, jer su (kako se isticalo) mirenjem zavađenih jačali politički nužnu slogu seljaštva te (ono što se i nije toliko javno izricalo) stvarali, barem do neke mjere, usporedno sudstvo mimo redovnih državnih sudova i time pomagali uspo-

¹ Usp. S. Leček, *Seljačka sloga u Slavoniji, Srijemu i Baranji 1925.-1941.* (Slavonski Brod, 2005)

² Niko Matanić, «Kako ćemo bez sudaca», *Božićnica 1925* (Zagreb, 1924), 80-82; Rudolf Herceg, «Svrha, zadaća i rad Seljačke Sloge», *Seljačka prosvjeta*, 1/1926., 5-8, 110; Mijo Zdunić, «Sud dobrih i poštenih ljudi», *Seljačka prosvjeta*, 3/1928., 5, 101-102.

³ U duhu prave kampanje tražilo se da ih se osnuje po svim selima i da se «obće izmirenje» hrvatskog seljaštva postigne u kratkom roku (na saborovanju u prosincu 1939. zacrtano je da se to ostvari do Dana braće Radić, odnosno do 11. lipnja 1940.), znači za samo 6 mjeseci. *Prosvjetni sabor Seljačke Sloge 1939.* (Zagreb, 1940), 60-61.

⁴ S. Hefer, «Sud dobrih i poštenih ljudi», *Seljačka sloga*, 1/1936., 3, 55-56; N. Matanić, «Kako će suditi taj seljački sud», *Seljačka sloga*, 1/1936., 3, 56-57; N. Matanić, «O sudu dobrih i poštenih ljudi», *Seljačka sloga*, 2/1937., 4, 78-80 (Ova tri teksta bila su temelj radu sudova, pa su objavljena i kao poseban blok o sudovima u: «Sud dobrih i poštenih ljudi. Mišljenje dvaju stručnjaka», *Što je i što hoće Seljačka Sloga* (Zagreb, 1938), 20, 45-54); Rudolf Petek, «Rad u ograncima Seljačke Sloge», *Kalendar Seljačke Sloge za godinu 1937.* (Zagreb, 1936), 53.

stavljati svojevrsnu ‘državu u državi’. Bez obzira na to što im odluke nisu bile obvezujuće, a nije bilo ni aparata izvršne vlasti koji bi nametnuo njihovo provođenje, država je žestoko reagirala upravo na njihovo osnivanje, bojeći se gubitka bitnog prerogativa moći. Maček je kasnije (ipak pretjerano) pisao da se smatralo izdajstvom i sramotom ići na državne sudove, pa su oni ostali gotovo bez posla.⁵

U osmišljavanju rada seljačkih sudova sudjelovali su, kako se i moglo očekivati, odvjetnici uključeni u hrvatski seljački pokret, poput Nike Matanića, Mije Zdunića te Stjepana Hefera. Iako se Hefer uključio u ovu problematiku nešto kasnije od svojih starijih kolega, ubrzo je i u ovome postao osoba na koju se upućivalo radi savjeta. Bio je i u posebnom odboru Seljačke sloge za proučavanje njihovog rada. O ovim je sudovima pisao u više navrata, a vodio je i sekciju o njihovom radu na Prvom prosvjetnom saboru (kongresu) u prosincu 1939.⁶ Napisao je i brošuru čije je objavljivanje spriječio početak rata, a trebala je izaći kao naredni (deveti) svezak u seriji *Mala knjižnica Seljačke sloge*.⁷ Najavljena je pod naslovom *O narodnom pravu na sudovima dobrih i poštenih ljudi*, a vjerojatno je kao i ostale u seriji trebala imati između 30 i 60 stranica. Na žalost, knjižica nije objavljena, a nije ni sačuvan cjeloviti tekst, pa možemo samo nagađati za koju su se od do tada korištenih koncepcija odlučili autor i izdavači: novo cjelovito djelo, zbirka do tada objavljenih članaka ili autorov uvod uz prilog(e) iz prakse (ovdje se moglo objaviti primjere rada seljačkih sudova, koji su inače redovito objavljivani u *Seljačkoj slozi*). U svakom slučaju, rukopis u Heferovoj ostavštini je na ovaj ili onaj način trebao biti dio knjižice, jer sadrži njegov prijedlog pravilnika, u kojem je Hefer sažeo osnovna načela rada ovih sudova. Ovaj je prijedlog sastavljen još 1937., ali nije bio objavljen, iako znamo da su sudovi radili prema načelima koja je postavio u njemu. U svakom slučaju, nedostatak općeprihvaćenog pravilnika spomenut je na Prvom prosvjetnom saboru krajem 1939., pa se potaknut time Hefer negdje tijekom 1940. vratio starim razmišljanjima. Preopterećen obvezama nakon uspostave Banovine Hrvatske,

⁵ Vladko Maček, *Memoari* (Zagreb, 1992), 118.

⁶ Usp. S. Hefer, «Sud dobrih i poštenih ljudi», *Seljačka sloga*, 1/1936., 3, 55-56; S. Hefer, «Sudovi dobrih i poštenih ljudi sude po – pravici», *Seljačka sloga*, 4/1939., 9, 294-297; *Prosvjetni sabor Seljačke Sloge 1939.*, 59-62.

⁷ U seriji *Mala knjižnica Seljačke sloge* objavljeno je: Br. 1: Imbro Štivić, *Život i djelo braće Radića* (Zagreb, 1940); Br. 2: *Dostojanstvo – ne gizda...* (Zagreb, 1940); Br. 3: *Majke za zdravlje djece* (Zagreb, 1941); Br. 4: Božidar Magovac, *O Albancima i o Albaniji* (Zagreb 1941.); Br. 5: *Velika seljačka buna godine 1573.* (Zagreb, 1941); Br. 6: *Velika i mala Hrvatska Enciklopedija* (Zagreb, 1941); Br. 7-8: Branimir Bratanić, *O smotrama hrvatske seljačke kulture* (Zagreb, 1941). U seriji su trebale izaći knjižice o izabranim povijesnim zbivanjima (hrvatski preporod), o pojedinim regijama (Hrvatsko zagorje, Lika, Međimurje, Šokadija), Hrvatima izvan Hrvatske («iseljena Hrvatska»), o gospodarstvu, znanosti, kulturnoj povijesti Hrvatske i svijeta i dr. Jednostavno pisani tekstovi, nevelik broj stranica i izuzetno niska cijena (simboličnih 1-2 din) trebali su seljaštvu približiti do tada nedostupan svijet znanosti, kulture ili ga upoznati s posebnostima seljačkog života u drugim dijelovima Hrvatske.

vjerojatno se nije mogao baviti ovom problematikom koliko bi želio. Štoviše, na Drugom saboru Seljačke sloge u prosincu 1940. bio je zadužen za sekciju o seljačkim domovima (još jedno područje koje je vapilo za njegovom stručnošću i agilnošću).⁸ Ipak je do proljeća 1941. nekako zgotovio rukopis, koji stjecajem okolnosti nije nikada dospio do čitatelja.

Ovdje objavljujemo rukopis od 9 tipkanih stranica, koji je sačuvan u fondu Stjepana Hefera u Državnom arhivu u Osijeku.⁹ Tekst nema naslova niti oznake kada je napisan, ali u njemu se spominje održavanje smotre seljačkog stvaralaštva u Zagrebu 13. lipnja, pa ga se po tome može datirati u 1937. godinu, jer je samo te godine smotra održana na taj datum (središnje zagrebačke smotre održavane su u nedjelju oko rođendana braće Radić 11. lipnja). Nama je danas dragocjen izvor u istraživanju izgradnje sustava seljačkih sudova, ali i šire. Pravilnik nam pomaže rekonstruirati način rada sudova, a uvodni dio - u kojem je Hefer iznio načelna razmišljanja o njihovoj ulozi - omogućuje nam bolje razumjeti ukupnu ideologiju hrvatskog seljačkog pokreta, koja je nastojala zahvatiti sva područja života i u svemu osigurati hrvatski suverenitet, seljačko sudjelovanje u javnim poslovima (demokraciju) te poseban hrvatski kulturni identitet.

Kada su se počele priredjivati hrvatske seljačke smotre, nastojanjem Seljačke Sloge u Zagrebu, sigurno ih je bilo vrlo mnogo, pa i među seljaštvom, koji su posumnjali u uspjeh i vrijednost ovakova rada. Sada smo na zadnjoj velikoj pjevačkoj smotri u Zagrebu od 13. lipnja mogli opaziti, da su od ovih pjevačkih smotri, kako izravno kaže predsjednik Herceg, zapravo postale «smotre hrvatske seljačke kulture». Naš vodja Dr. Vlatko Maček utvrdio je štoviše, da ovo što smo vidjeli i čuli, /na smotri od 13. lipnja/ «znači drugi preporod hrvatskog naroda». Kada je tome tako – a tako doista jest, to mora biti za svakoga jasno, koji zna gledati, a nije izgubio duševnu vezu sa svojim narodom, da je ovakova djelatnost Seljačke Sloge od presudne vrijednosti po kulturni i narodni život Hrvata.

Cilj ovih smotri jest ponajprije, da se utvrdi i iznese, da hrvatski seljački narod imade svoju osebujnu narodnu kulturu, izgradjivanu kroz tisuće i stotine godina. S druge opet strane da narod pokaže, da hoće i nadalje živjeti kao poseban narod svojom posebnom kulturom. Da postigne taj cilj, hrvatski seljački narod preko svoje prosvjetne organizacije u ograncima Seljačke Sloge ne samo, da sam počinje ispitivati elemente, koji obilježavaju ovu seljačku kulturu, već on ispitujući nastoji iz nje odstraniti tuđjinske utjecaje, pa i nadalje živjeti i izgradjivati svoj osebujni duhovni narodni /nečitko/ prilagođujući ga po svom današnjem vremenu.

⁸ «Hrvatski seljački prosvjetni sabor», *Seljačka sloga*, 5/1940., 12, 349-350.

⁹ Državni arhiv Osijek, fond S. Hefera, kut. 19.

Ovakovo nastojanje je bez sumnje za našu hrvatsku narodnost, njenu opstojnost i dalji razvoj, od presudne važnosti, u tolikoj mjeri, da se punim opravdanjem može nazvati «preporodom» hrvatskoga naroda. I da ništa drugo nije Seljačka Sloga učinila, već po smišljenom planu povelala, ovaj velebni narodni rad, učinila bi vrlo, vrlo mnogo, jer je usmjerila cijelu jednu granu duhovnog života Hrvata, sa temelja hrvatske seljačke kulture.

Medjutim, Seljačka Sloga ne zastaje već ide i dalje. Ona predviđa i drugu djelatnost, koja u svojoj vrijednosti nimalo ne zaostaje za ovom već istaknutom. Naprotiv se ona s njome upotpunjuje. To je ona djelatnost, koja se obavlja preko «sudova dobrih i poštenih ljudi».

Po mome mišljenju je isto tako od odlučne važnosti, da se u hrvatskom seljačkom narodu izgrađuje pravna svijest i pravno naziranje, koje će se temeljiti na elementima onoga pravnoga osjećaja, koje si je seljački narod kroz tisuće i stotine godine u svojoj duši sačuvao. Pravica, pravičnost, pravni osjećaj je veliko duhovno dobro. I ono se može očitovati u vanjskom svijetu upravo tako, kako se očituje u pjesmi, igri, nošnji ili običaju narodni osjećaj i smisao za ljepotu, osjećaj za ljubav, za roditelje, za Boga i t. d. Taj pravni osjećaj, ili osjećaj za pravicu, pravičnost, može da se očituje baš radom ovoga «suda dobrih i poštenih ljudi».

Zato je posao, koji bi se imao očitovati preko rada «sudova dobrih i poštenih ljudi» po ograncima Seljačke Sloge i sa općeg narodnog, a i čovječanskog gledišta od velike važnosti.

Kako god su smotre hrvatske seljačke kulture iznijele na svjetlo dana mnoge ljepote duše hrvatskog seljaštva, za koje mi nijesmo znali niti ih poznavali, tako bi se pravorijecima seljačkih sudova iznijeli mnogi elementi, koji sačinjavaju osjećaj, naziranje hrvatskog seljaštva o pravu i pravici.

Svrha i zadatak «sudova dobrih i poštenih ljudi» po mome mišljenju leži u tome:

a./ da se rješavanjem nastalih sporova ili sukoba medju seljaštvom, uklanjaju razlozi za svadje, tuče, kavge i druge neprilike, te da se naprotiv njihovim djelovanjem unapređuje medjusobna ljubav i prijeko potrebno slaganje.

b./ da se njihovim djelovanjem unapređuje štednja narodne seljačke muke time, što se rješavanjem sporova kod kuće bez intervencije državnih sudova prištede ljudima često puta ogromni novčani izdaci, na takse, razne komisije, advokatske troškove, putne troškove i t. d. Koliko se pak uštedi vremena, koje se može upotrijebiti za redovite i korisnije domaće poslove, nije potrebno naročito isticati i konačno

c./ da kroz pravorijeke ovih seljačkih sudova dodje na vidjelo, što se u narodu smatra za pravo, a što za krivo. Kakovo je shvaćanje pravice u seljačkom narodu u medjusobnim raznovrsnim odnosima: oca prema djeci, brata prema sestri i obratno. Nadalje kako se prosudjuju uvrede, sukobi, prekršitelji protiv privatne seljačke imovine, dužnosti uzdržavanja, nemoćnih,

bolesnih, odnosi seljaka spram zemlje, nasljedstva, važnost raznih ugovora, obaveza, muža spram žene, odnos žene prema zemlji, osobito kada se uda i dodje na muževu zemlju i t. d.

Valjanim i savjesnim djelovanjem seljačkih sudova moglo bi se, za mnoga pravna pitanja utvrditi pravno naziranje hrvatskoga seljaštva, koje bi opet u danom vremenu, moglo poslužiti kao podloga da se i pisani zakoni donesu u duhu i načelima, koji će se osnivati na pravnom shvaćanju naroda.

Nije potrebno napose isticati, da se današnji pisani zakoni često puta ne slažu, sa pravnim osjećajem naroda, pa od tuda i proizlazi ono često razočaranje sa osudama državnih sudova. Tome se ne treba čuditi ako se zna, da zapravo naši pisani zakoni vuku svoju lozu iz rimskoga prava. Ovo pako često nije uskladjeno sa pravnim osjećajem hrvatskog seljaštva.

Ovi bi sudovi dakle uz ostale razloge u skladu sa glavnim ciljem Seljačke Sloge iznosili narodno seljačko pravno shvaćanje i time pripomogli izgradnji možda najvažnijega djela seljačkoga pokreta. Kroz ove sudove postaje seljaštvo i na ovom području subjekt, ili nosilac, i to nosilac pravice, i pravičnosti međusobnom životu i njegovim pravnim odnosima. Ovakovom bi djelatnošću hrvatsko seljaštvo opravdalo svoju pravednu težnju, da ono bude podloga u izgradnji pravednog pravnog društvenog poretka.

Istina je doduše i to, da djelatnost «sudova dobrih i poštenih ljudi», neće odmah u svemu zadovoljiti. Ne će se to odmah svuda jednako dobro odvijati. Bit će tu i pogrešaka i zabluda. Ali ipak bit stvari, kao što je to uvijek, ako se osniva na istini i vjeri, ostat će vrijedna i dobra, te će se ispravljati i usavršavati.

Dan danas imadu gotovo svi staleži svoje komore. Kod ovih komora osnovani su i posebni obranički sudovi¹⁰, da sude članovima u međusobnim sporovima. I ovi obranički sudovi nijesu državni. Oni se ravnaju prema posebnim svojim pravilnicima. Takove sudove imadu Obrtničke¹¹ komore, Trgovačke komore, Udruženje trgovaca i t. d. Istina je doduše, da ovi obranički sudovi sude prema pisanom građanskom ili trgovačkom zakonu odnosno prema drugim posebnim pisanim zakonima. Ipak ali vrijede, te se i primjenjuju kod presudjivanja sporova recimo u trgovačkim sporovima, trgovački običaji ili uzance, koji su se s vremenom u trgovini stvorili. Obraničkim sucima, kod ovih nedržavnih sudova koji redovito nijesu pravnici, ostavljeno je slobodno rasudjivanje iznesenog spora, rasudjuju dakle po svom osvjedočenju.

Evo, ako se ovo ima u vidu, onda ne može biti za nikoga ništa izvanredno ili čudnovato, ako si i seljački svijet putem ogranaka svoje prosvjetne i dobrotvorne organizacije «Seljačke Sloge» osnuje i svoje «seljačke sudove».

¹⁰ Obranički sudovi su izabrani sudovi, koje čine pismenim sporazumom stranaka određeni pojedinci ili tijelo. Oni presuđuje u sporu, a presuda im ima isti učinak kao da ju je izrekao državni sud. *Leksikon Minerva* (Zagreb, 1936), stupac 996.

¹¹ U tekstu krivo napisano «Obraničke».

Ovi sudovi nijesu dakle upereni protiv nikoga, protiv ni jednoga staleža ili zvanja, nijesu upereni protiv ničijih interesa.

Desilo se je i dešava se, da je naime seljak prodao unaprijed trgovcu svoj produkt, recimo djetelinsko sjeme. Potpisao je pismenu pogodbu, kojom se je medju ostalima obvezao za slučaj spora, da sudi Obranički sud trgovačkog udruženja ili komore. Ovaj sudi i uvažava razne trgovačke običaje, a i propise trgovačkog zakona, koji su doneseni sa stanovišta, koji vlada u trgovačkom svijetu. Naravno, da seljak za to ne zna i ne može znati. Ipak se nitko u javnosti ne buni protiv toga i tih staleških sudova. Njih usvaja sadanji pravni poredak.

Tko bi istinoljubiv i pravedan, mogao prigovoriti, da si i seljaštvo uredi svoje sudove? Ovi seljački sudovi u jednom seljačkom narodu, kakav je u ogromnoj većini hrvatski narod, imadu danas ne samo i svoje staleško opravdanje obzirom na ostale gore spomenute razne staleške obraničke sudove, već je kod ovih seljačkih sudova obzirom na njihovu svrhu, namjenu i namisao daleko veća etička važnost. Prirodno je, da u ovim sudovima gledaju ne samo «dobri» Hrvati, već i svi dobromisljeni ljudi, jednu uredbu presudnog značaja po naš narod kao cjelinu. U njima treba gledati ne samo jednu čovječansku ustanovu, već i pokušaj hrvatskog seljaštva, da si kroz njih formira i iznese svoje naziranje, svoj osjećaj o pravu i pravičnosti.

Kako je prijatelj Dr. Matanić, koji je o ovim sudovima možda najviše pisao sasvim ispravno postavio tvrdnju da pravila i pravilnik Seljačke Sloge, sadržavaju o «sudovima dobrih i poštenih ljudi» prilično mršave i kratke odredbe, to da bi trebalo izraditi posebne pravilnike za taj sud.¹² Taj bi pravilnik na temelju pravila poblize i točnije propisao djelokrug i rad ovih sudova. Ja bih ovdje pokušao jedan takav pravilnik predložiti.

P R A V I L N I K

suda dobrih i poštenih ljudi

I.

Izbor, članstvo i dužnosti suda.

§ 1. Kod svakog ogranka Seljačke Sloge ima se na glavnoj skupštini bezuvjetno izabrati stalni «sud dobrih i poštenih ljudi». Ovaj se sud sastoji od 12 članova, koje bira glavna skupština izmedju članova ogranka odnosno izravnih članova središnjice ili prosvjetnih radnika.

¹² Odnosi se na članak: Niko Matanić, «Kako će suditi taj seljački sud», *Seljačka sloga*, 1/1936., 3, 56-57. Usp. i N. Matanić, «O sudu dobrih i poštenih ljudi. Izvještaj za dogovor na skupštini Seljačke Sloge u Zagrebu», u: *Što je i što hoće Seljačka Sloga* (Zagreb, 1938), 48-52. U ovom članku Matanić također predlaže 9 odredbi kojima bi se dopunio dio pravilnika za ogranke Seljačke sloge, koji se odnosi na sudove.

Za članove suda imadu se izabrati takovi seljaci, koji su poznati u selu kao dobri, poštteni, nesebični i neporočni ljudi, ako su navršili barem 35. godina života.

§ 2. Čim se na skupštini izaberu članovi suda, imadu se oni medjusobno urediti tako, da si izmedju sebe izaberu stalnog pročelnika suda, kao i stalnog tajnika. Tajnik mora biti pismen.

§ 3. Članovi suda vrše svoju dužnost besplatno, jer je to časna služba narodu. Dužni su se odazivati svaki puta, kada ih stranke izaberu za članove ovoga suda.

Njihova dužnost traje do buduće glavne skupštine ogranka.

II.

Postupak prije sudjenja.

§ 4. Svaki je član ogranka SS¹³ dužan svaki svoj spor sa članom ogranka ili nečlanom prije povedenja redovitog sudskog postupka pred redovnim državnim sudom najprije iznijeti pred «sud dobrih i poštenih ljudi». On to čini tako da prijavi svoj spor stalnom pročelniku ili tajniku suda i ujedno odmah označi dvojicu na skupštini izabranih sudaca, koji imadu s njegove strane biti članovi suda. Pročelnik ili tajnik dužan je o tome odmah obavjestiti tuženu stranku o iznesenoj tužbi, pozvati je, da sa svoje strane označi dvojicu od 12 izabranih sudaca kao članove suda.

§ 5. Nakon što pročelnik ili tajnik obavijesti ovu četvoricu, da su izabrani po parbenim strankama za suce, dužni su se ovi sastati, da si izaberu izmedju ostalih 8 sudaca jednoga pročelnika za ovaj odredjeni spor. Kad to učine obavijeste tajnika, koji odredi s njima u sporazumu sastanak za raspravu.

§ 6. Sudjenje se obavlja nedjeljom ili svecem popodne u prostorijama ogranka SS ili u kojoj god seljačkoj kući, kojoj je posjednik član ogranka. Na sudjenje dolaze 5 odredjenih i izabranih sudaca, zatim stalni tajnik suda, te obje stranke, koje sa sobom prema potrebi povedu svjedoka, vještaka ili već druge dokaze kojima se žele poslužiti.

III.

Sudjenje.

§ 7. Raspravom rukovodi izabrani pročelnik, a stalni tajnik piše prema potrebi zapisnik o raspravi.

§ 8. Tužitelj i tuženi iznesu svaki po redu svoju tužbu i obranu.

Najprije mora sud ovaj poduzeti, da se parbene ili zavadjene stranke izmire i u tu im svrhu može stavljati pravedne nagodbene predloge.

¹³ Kratica za Seljačku slogu.

Ako se stranke nagode, dužan je tajnik u kratko nagodu napisati u zapisniku i ovaj zapisnik moraju potpisati tužitelj i tuženi kao i svi članovi suda.

Ako se stranke nikako ne mogu nagoditi to sud donosi većinom glasova svoj pravorijek. U njemu navede i obrazloži što smatra u ovom spornom slučaju da je pravo. Taj svoj pravorijek proglašuje obim strankama uz poziv, da ga prihvate i spor smatraju riješenim. I ovaj pravorijek je tajnik dužan ukratko po sadržaju zabilježiti na zapisnik.

§ 9. Stranke su dužne pravorijek ovoga suda odobriti i smatrati ga za sebe obvezatnim i u danom im roku pravorijek izvršiti.

Radi toga su dužni potpisati zapisnik u kojem se na kraju navede, da taj pravorijek smatraju za sebe obvezatnim. Zapisnik potpisuju stranke i svi članovi suda.

Ako jedna ili obje stranke s ovim pravorijekom nijesu zadovoljne, te se krato da ga izvrše i da potpišu zapisnik, ipak se pravorijek ima napisati na zapisnik i strankama proglasiti. Tada se ali ima u zapisniku navesti, da ga stranke jedna ili obje nijesu prihvatile i ujedno navesti njihove prigovore i razloge.

§ 10. Stalni pročelnik ili tajnik izvješćuje o takovom neprihvaćenom pravorijeku upravni odbor ogranka, koji tada prema svojoj uvidjavnosti može ili sam odlučiti i protiv neposlušnoga donijeti odluku u smislu § 7. pravila odnosno § 8. pravilnika za ogranke ili pak prepustiti da o tome donese odluku glavna skupština.

§ 11. Suci «suda dobrih i poštenih ljudi», rasudjuju i prosudjuju svaki spor, koji se pred njih iznosi po svojoj duši i savjesti, nepristrano i pošteno, kako bi i sebi sami sudili. Uvažuju od starine sačuvane u svom selu ili kraju običaje i narodno seljačko mišljenje i uvjerenje.

Ako izabranih 5 sudaca drže, da oni po svojoj savjesti nebi mogli izneseni spor presuditi iz ma kojeg razloga, mogu zatražiti od stalnog pročelnika, da se sastanu svih 12 članova suda, izabranih na glavnoj skupštini, da taj donese odluku, kako se ima u tom slučaju postupiti. Njihova se odluka ima priopćiti odmah strankama, te ih prema potrebi uputiti na redovni državni sud.

Ako bi se koji sudac ogriješio kod sudjenja o svoju dušu, savjest, nepristranost i poštenje /n. pr. primi mito, dade si platiti i slično/, može takav slučaj svatko prijaviti bilo stalnom pročelniku ili upravnom odboru ogranka, koji je dužan, čim to provjeri, donijeti odluku o njegovom isključenju iz ogranka u smislu § 7. pravila, odnosno § 8. pravilnika za ogranke.

§ 12. Ako se kojim slučajem ne bi mogao sastaviti sud u jednom selu unutar ogranka, primjerice radi srodstva parbene stranke sa članovima suda ili zbog kojih drugih razloga, mogu stranke uz obavijest stalnog pročelnika, odabrati za članove svoga suda između sudaca iz ma kojega ogranka u kotaru.

IV.

Nadležnost.

§ 13. Sud dobrih i poštenih ljudi, nadležan je za sve sporove, koje donosi sobom redovan seljački život.

Naročito je nadležan:

a/ rješenja sporova nastalih nanesenim uvredama, klevetama, grožnjama i prijetnjama, izvršenim ili pokušanim nasiljem, manjim sukobima i ozljedama, manjim kradjama i prevarama, zlobnim oštećenjima tuđe imovine, prouzročenim poljskim štetama.

b/ U privatnopravnim sporovima, kao u slučajevima uredjenja medja, nužnih prolaza, odvoda vode, prouzročenih šteta po djeci i domaćim životinjama i smetanja posjeda. Nadalje za uredjenje obiteljskih razmirica, osobito radi uredjenja uživanja obiteljskih posjeda, kod diobe, davanja uzdržavanja roditeljima, ili nemoćnim i bolesnim ili inače za rad nesposobnim u obitelji, ili uzetih na «komenciju»¹⁴. Za uredjenje imovinskih odnosa između roditelja i djece, braće i sestara u pogledu očevine i materinstva, davanja opreme i otpravnine. Za odštete za učinjene radove, za izvršenje preuzetih obveza novčanih i druge vrsti, isplata dugova, sporova kod kupnje i prodaje domaćeg blaga i zemljinih plodova. Za diobu plodova kod napolice i drugih zajedničkih odnosa sa zemljom. Kod sporova za zajedničko uzdržavanje puteva, prelaza, bunara, kanala i t. d.

V.

Zaključak.

§ 14. Stalni tajnik je dužan o svakome sporu načiniti zapisnik, bilo da se svrši nagodom ili izreče pravorijek. Taj zapisnik pohranjuje stalni pročelnik, koji mora strankama uvijek dati da si ga prepisu ili bar ugledaju. Osim toga je dužan ovaj zapisnik, koji sadrži pravorijek, dostaviti u prepisu središnjici Seljačke Sloge u Zagrebu, dok o nagodi pošalje samo kratko izvješće.

Trošak za nabavu papira i drugih pisacih potrepština snaša ogranak.

¹⁴ Uzeti na «komenciju» znači uzeti na «dohranu i sahranu», tj. oporučitelj ostavlja imanje uz uvjet da ga nasljednik uzdržava do smrti i sahrani.

Summary

STJEPAN HEFER ABOUT THE COURTS OF GOOD AND HONEST MEN

In this paper the author brings Stjepan Hefer's unpublished text about the ideological underpinning of the work of the "courts of good and honest men", which contains also the suggested regulations for their activity. The text contributes to a better understanding of one of the important campaigns of the Croatian Peasants' Party (HSS) from late 1930s, whose objective was to form an independent "peasants' judiciary" alongside with the state's judiciary.

(Sažetak prevela: Ana Levak Sabolović)

Key words: Croatian Peasants' Party (HSS), "courts of good and honest men", peasant courts.